

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

WAYS TO IMPROVE ECONOMIC ENVIRONMENTAL MECHANISM IN UKRAINE

У статті розглянуто поняття економічного механізму природокористування. Визначена необхідність збереження навколишнього природного середовища, сприяння забезпеченню екологічної безпеки держави та життєдіяльності населення. Розглянуті основні державні нормативні документи щодо природокористування в Україні. Досліджені основні складники стратегії сталого розвитку України в контексті екологізації. Доведена необхідність ключової ролі політики у сфері охорони навколишнього природного середовища у процесі прийняття управлінських рішень на державному рівні. Обґрунтовано необхідність пошуку сучасних шляхів розроблення та вдосконалення ефективного економічного механізму природокористування. Визначено, що основною метою економічного механізму природокористування є раціональне використання природних ресурсів. Встановлено шляхи удосконалення економічного механізму природокористування в Україні.

Ключові слова: шляхи удосконалення, сталий розвиток, економічний механізм природокористування, економічні інструменти, природоохоронні заходи, навколишнє природне середовище.

В статье рассмотрено понятие экономического механизма природопользования.

Определена необходимость сохранения окружающей природной среды, содействия обеспечению экологической безопасности государства и жизнедеятельности населения. Рассмотрены основные государственные нормативные документы по природопользованию в Украине. Исследованы основные составляющие стратегии устойчивого развития Украины в контексте экологизации. Доказана необходимость ключевой роли политики в сфере охраны окружающей природной среды в процессе принятия управленческих решений на государственном уровне. Обоснована необходимость поиска современных путей разработки и совершенствования эффективного экономического механизма природопользования. Определено, что основной целью экономического механизма природопользования является рациональное использование природных ресурсов. Установлены пути совершенствования экономического механизма природопользования в Украине.

Ключевые слова: пути совершенствования, устойчивое развитие, экономический механизм природопользования, экономические инструменты, природоохранные мероприятия, окружающая природная среда.

УДК 338.23:502.1(477)

<https://doi.org/10.32843/infrastruct40-61>

Удовиця О.Ф.

к.п.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та логістики
Одеська національна академія харчових технологій

Udovytsya Oleh

Odessa National Academy of Food Technologies

Sustainable economic and social development of the country is a priority for any country, and Ukraine is no exception. Presently, the key element of such development is the preservation of the natural environment, ensuring the ecological safety of the country and the life of the population. Thus, environmental policy should be the key element in government decision-making. Analysis of the current state of the economic mechanism of nature management and activities to preserve the natural environment in our country indicates a low productivity, as well as a certain inability to provide conditions for the normal functioning of economic entities. The main indicators of imperfection of the economic mechanism of nature management are: it may not be of interest to economic entities in terms of taking measures to preserve the natural environment at their own expense, that is, has low economic attractiveness; it is not flexible, that is, it does not respond effectively and promptly enough to turbulent changes in economic and environmental processes in a country; it may not be sufficiently integrated into other economic indicators and levers of economic activity. As the main purpose of the economic mechanism of nature management is the rational use of natural resources, it is necessary to develop and use such tools to stimulate the nature management, which will fully implement the main directions of reforming the economy of Ukraine and its regions, taking into account the ecological factor. That is why the overall strategy of sustainable development of Ukraine should be based on environmental, economic and social components under the conditions of regulatory and legal support. Thus, in order to achieve sustainable development, it is necessary to look for modern ways of developing and improving an effective economic mechanism of nature management. The identified ways of improvement should play an important role in the system of management and regulation of the economy in Ukraine.

Key words: ways of improvement, sustainable development, economic mechanism of nature management, economic instruments, environmental measures, environment.

Постановка проблеми. Сталий економічний та соціальний розвиток держави є пріоритетним завданням для будь-якої країни, не винятком є й Україна. Нині ключовим елементом такого розвитку є збереження навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки держави та життєдіяльності населення. Таким чином, політика у сфері охорони навколишнього природного середовища повинна стати ключовою у процесі прийняття управлінських рішень на державному рівні.

Економічний механізм природокористування в Україні сьогодні є недосконалим, а саме він не має достатнього рівня розвитку; не є таким, що викликає інтерес у суб'єктів господарювання, щоби

проводити заходи щодо раціонального природокористування; не має узгодженості з іншими економічними показниками та шляхами покращення результатів діяльності суб'єкта господарювання.

Оскільки основною метою економічного механізму природокористування є раціональне використання природних ресурсів, необхідним вважаємо розроблення та застосування таких інструментів стимулювання природокористування, які дадуть змогу повною мірою реалізувати основні напрями реформування економіки України та її регіонів з урахуванням екологічного фактору. Саме тому загальна стратегія сталого розвитку України повинна базуватися на екологічних, економічних та соціальних складниках за

умов нормативно-правового забезпечення. Таким чином, для досягнення сталого розвитку необхідним є пошук сучасних шляхів розроблення та вдосконалення ефективного економічного механізму природокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема пошуку шляхів удосконалення економічного механізму природокористування давно стала об'єктом економічних досліджень, але й досі не розкрита повною мірою. Серед учених, які працюють у цьому напрямі, можна виділити наукові роботи О. Стахова [3], С. Линника [4], Н. Андрєвої [5], А. Карпука [6], О. Величка [7]. Отримані наукові результати дали можливість обґрунтувати доцільність упровадження економічних інструментів у природоохоронну діяльність. Але залишається актуальним питання щодо пошуку шляхів, що сприятимуть раціональному та обґрунтованому природокористуванню.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення можливих шляхів удосконалення економічного механізму природокористування в Україні, застосування таких інструментів стимулювання для суб'єктів господарювання, що спрямовані на узгодження їхніх інтересів та прийняття управлінських рішень на рівні держави у сфері раціонального використання природних ресурсів задля досягнення ефективного розвитку національної економіки у комплексі з позитивним впливом на стан навколишнього природного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сучасного стану економічного механізму природокористування та діяльності задля збереження природного середовища в нашій країні свідчить про вкрай низьку результативність, а також про певну неспроможність щодо забезпечення умов для нормального функціонування суб'єктів господарювання. Основними показниками недосконалості економічного механізму природокористування в Україні є:

- не може бути цікавим для суб'єктів господарювання з погляду проведення заходів для збереження природного навколишнього середовища за власні кошти, тобто має низьку економічну привабливість;
- не є гнучким, тобто не досить ефективно й оперативно реагує на турбулентні зміни економічних та екологічних процесів у державі;
- не може бути досить інтегрований в інші економічні показники та важелі господарської діяльності.

Таким чином, для економічного механізму природокористування в Україні характерними рисами можна вважати такі: не стимулює суб'єктів господарювання до впровадження таких способів реалізації своєї діяльності, які є екологічно безпечними; сковує природозберігаючу діяльність, обмежує впровадження інноваційних еколого-орієнтованих

технологій, що призводить до закономірного погіршення якості довкілля [2].

Ситуація що склалася, частково може бути пояснена складністю поняття економічного механізму природокористування та різноманітністю його компонентів. Економічний механізм природокористування – це сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони та здійснюється погодження і коригування суспільних, групових і приватних інтересів. Економічний механізм відіграє надзвичайно важливу роль у реалізації цілей екологічної політики суб'єкта господарювання на будь-якому рівні: держави, галузі, території, підприємства [3, с. 309].

Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», формування економічного механізму охорони навколишнього природного середовища передбачає:

- взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій із раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів щодо охорони навколишнього природного середовища на основі економічних важелів;
  - визначення джерел фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища;
  - встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів;
  - встановлення нормативів збору і розмірів зборів (плати) за використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, на утворення і розміщення відходів та інші види шкідливого впливу;
  - надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг під час упровадження ними маловідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійснення інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
  - відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища [1].
- Відповідно до Закону, основними компонентами економічного механізму природокористування є:
- система фінансування природоохоронних заходів;
  - платність природокористування;
  - ціноутворення з урахуванням екологічного фактора;
  - створення механізму реалізації державних і регіональних екологічних програм;

– механізми зборів за забруднення навколишнього природного середовища та за спеціальне використання природних ресурсів;

– механізм відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону довкілля [4, с. 173].

Наведені компоненти економічного механізму природокористування є засобом створення сприятливого середовища державою задля контролю діяльності суб'єктів господарювання під час провадження своєї діяльності з погляду захисту навколишнього природного середовища та недопущення або пом'якшення негативних наслідків для довкілля.

Економічний механізм природокористування ставить за мету вирішити завдання раціонального використання природних ресурсів, при цьому врахувати інтереси населення та суб'єктів господарювання за рахунок формування безпечного середовища з погляду екології, сприяти впровадженню і фінансуванню програм щодо збереження та покращення стану навколишнього природного середовища або недопущення згубних наслідків для нього.

Таким чином, економічний механізм природокористування є основою сталого розвитку України та може бути здійснений такими шляхами:

– шляхом покращення екологічного законодавства, збільшення впливу екологічного права на провадження господарської діяльності;

– шляхом підвищення значення екологічних характеристик товарів та послуг не тільки на стадії виробництва а й під час використання та утилізації;

– шляхом підвищення рівня екологічної обізнаності громадськості, пропаганди екологічної відповідальності, нарощування природоохоронного потенціалу тощо [5, с. 24].

На основі вищенаведеного варто зазначити, що шляхи удосконалення економічного механізму природокористування мають бути зосереджені не тільки на використанні природо- та ресурсозберігаючих технологій, але й на створенні і вдосконаленні процедури прийняття управлінських рішень [6, с. 141].

У результаті проведеного дослідження вважаємо, що основними шляхами удосконалення економічного механізму природокористування в Україні є:

1) формування організаційної структури високої ефективності та дієвого законодавства у сфері охорони природного навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів;

2) економічна реалізація повноважень держави як власника природних ресурсів;

3) застосування методів економічної оцінки природних ресурсів і визначення економічного збитку з орієнтацією на них ставок і платежів, упровадження відповідних комплексних оцінок у межах системи державних розрахунків;

4) реалізація комплексних цільових програм і проектів, що забезпечують скорочення обсягів ресурсоспоживання та розширене відтворення природних багатств;

5) цільове використання коштів, призначених на охорону та відтворення природних ресурсів, формування системи чинного фінансово-економічного контролю за таким використанням;

6) активне стимулювання і державна підтримка екопідприємництва, тобто ековиробництва та екопослуг (включаючи пряме державне регулювання);

7) впровадження моделі стійкого розвитку, основою якої мають стати поєднані екологічні та економічні цілі.

Шляхи удосконалення економічного механізму природокористування в Україні мають зайняти важливе місце в системі регулювання економіки [7, с. 37].

Висновки з проведеного дослідження. Сучасні проблеми у сфері екології, що притаманні Україні, характеризуються недосконалим законодавством та економічним механізмом регулювання природоохоронною діяльністю загалом, не менш важливим є також низький рівень обізнаності населення щодо стану навколишнього природного середовища та шляхів його збереження або мінімізації наслідків впливу. Не досить уваги приділяється питанням щодо усунення та недопущення негативних наслідків від провадження економічної діяльності суб'єктами господарювання.

Запропоновані шляхи удосконалення економічного механізму природокористування в Україні базуються на використанні нового досвіду та позитивного мотивування, а також спрямовані на раціональне природокористування за рахунок залучення та заохочення господарюючих суб'єктів. Запровадження запропонованих шляхів має забезпечити напрям сталого економічного розвитку, що означає не лише задоволення потреб населення нині, а й турботу про наступні покоління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII // ВВР України. 1991. № 41. 546 с.
2. Макарова В.В. Еколого-економічний складник поняття «сталій розвиток». Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Електронне наукове фахове видання. Дніпро : Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. 2019. Вип. 3(20). 2019. С. 417–421. URL: www.easterneurope-ebm.in.ua (дата звернення : 05.12.2019).
3. Стахів О. А. Економічні механізми природокористування в Україні [Текст] / О.А. Стахів, С.А. Войтович Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону : фінансова політика та інвестиції : Збірник наукових праць. Рівне, 2011. Випуск XVII № 4. С. 308–318.

4. Линник С.О. Реформування системи фінансування екологічної діяльності та розвиток фінансових механізмів. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія: Державне управління. Донецьк, ДонДУУ, 2004. Т. V, вип. 42. С. 170–177.

5. Андреева Н. Технології стратегічного екологічного управління сучасним підприємством: методи та інструментарій впровадження/ Н. Андреева, О. Мартинюк. Економіст. 2013. № 1. С. 22–25.

6. Карпук А.І. Економічні інструменти регулювання господарської діяльності у сфері природокористування. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 12. С. 139–144.

7. Веклич О.О. Шляхи і засоби запровадження екологічно економічно та фінансово ефективної системи / О.О. Веклич. Перспективи впровадження екологічного оподаткування в Україні : зб. матеріали науково-практичного круглого столу. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2010. – С. 35–42.

REFERENCES:

1. Law of Ukraine on the protection of the environment № 1264-XII. (1991, April 25). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 41, 546 (in Ukrainian).

2. Makarova V.V. (2019) Ekoloho-ekonomichnyy skladnyk ponyattya «stalyy rozvytok» [Ecological and economic component of the concept of "sustainable development"]. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya [Eastern Europe: Economics, Business and Management] (electronic journal). Dnipro: Prydniprovskaya derzhavna akademiya budivnytstva

ta arkhitektury, vol. 3(20), pp. 417–421. Available at: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/2249/1/Makarova.pdf> (accessed 5 December 2019).

3. Stakhiv, O.A. (2011) Ekonomichni mekhanizmy pryrodokorystuvannya v Ukraini [Economic mechanisms of nature management in Ukraine]. Rivne: Problemy ratsional'noho vykorystannya sotsial'no-ekonomichnoho ta pryrodno-resursnoho potentsialu rehionu: finansova polityka ta investytsii, vol. 4, pp. 308–318. (in Ukrainian)

4. Lynnyk, S.O. (2004) Reformuvannya systemy finansuvannya ekolohichnoi diial'nosti ta rozvytok finansovykh mekhanizmiv [Reforming the system of financing environmental activities and developing financial mechanisms]. Donets'k: Derzhavne upravlinnia, vol. 42. pp. 170–177. (in Ukrainian)

5. Andriyeva, N. (2013) Tekhnolohii stratehichnoho ekolohichnoho upravlinnia suchasnym pidpriemstvom: metody ta instrumentarij vprovadzhennia [Technologies of strategic environmental management of a modern enterprise: methods and tools for implementation]. Ekonomist, no. 1, pp. 22–25. (in Ukrainian)

6. Karpuk, A.I. (2011) Ekonomichni instrumenty rehu-liuvannya hospodars'koi diial'nosti u sferi pryrodokorystuvannya [Economic instruments for regulating economic activity in the field of environmental management]. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini, no. 12, pp. 139–144. (in Ukrainian)

7. Veklych, O.O. (2010) Shliakhy i zasoby zaprovadzhennia ekolohichno ekonomichno ta fiskal'noefektyvnoi systemy [Ways and means of introducing an environmentally cost effective and fiscal efficient system]. Irpin': Perspektyvy vprovadzhennia ekolohichnoho opodatkuvannya v Ukraini, pp. 35–42. (in Ukrainian)